

Lovorka
ČORALIĆ

Hrvatski institut za povijest, Zagreb

ISTRANI U MLECIMA
(XV.-XVIII. st.): OBILJEŽJA,
PREPOZNATLJIVOSTI I
IDENTITETI

Tijekom prošlih stoljeća, poglavito u kasnom srednjem i ranom novom vijeku, prekojadranske su migracije činile jednu od najvažnijih sastavnica hrvatske povijesti. U vrijeme osmanlijskih prodora i ratnih razaranja, u stoljećima dugoga vremenskog trajanja, odvijala su se – sa cjelokupnog istočnojadranskog područja – iseljavanja u pravcu susjedne, talijanske jadranske obale. Mleci – glavni grad za pretežit dio žiteljstva od istarskoga sjevera do albanskih obala – bili su jedna od najučestalijih destinacija useljeničkih skupina (ČORALIĆ, L., 2001.; ČORALIĆ, L. 1998.; GESTRIN, F., 1998.).

U ovom ću prilogu pokušati, na osnovi postojećih saznanja iz historiografije, kao i uvidom u izvornu građu iz mletačkih pismohrana (iz Državnog arhiva u Mlecima: *Archivio di Stato di Venezia* te Arhiva bratovštine Sv. Jurja i Tripuna: *Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Triffone*),¹ predstaviti temeljne značajke iz prošlosti iseljavanja, života i djelovanja istarske iseljeničke skupine u Mlecima. Istraživanje obuhvaća dio Istre koji se danas nalazi u sastavu Republike Hrvatske, a koji se u zadanom istraživačkom razdoblju (XV.-XVIII. stoljeće) nalazio u sastavu mletačkih prekojadranskih stečevina.² Poglavit istraživački interes usmjeren je na vremenski tijek i intenzitet istarskih iseljavanja u Mletke prema pojedinim vremenskim odsječcima, na zanimanja i gospodarske

1 Iz *Archivio di Stato di Venezia* uporabljene su bilježničke oporuke (*Notarile testamenti*) i spisi providura mletačkog arsenala (*Provveditori, Patroni, Inquisitori all'Arsenale. Visdomini alla Tana*). Iz Arhiva bratovštine Sv. Jurja i Tripuna uporabljen je Katastik bratovštine (*Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Triffone della Nazione Dalmata*), kao i knjige godišnjih prihoda i rashoda udruge (*Libri conti e spese della Scuola di SS. Giorgio e Triffone della Nazione Dalmata*).

2 O iseljavanjima iz gradova Kopra i Pirana u Mletke pisala sam u nekim prethodnim radovima. Usporedi: ČORALIĆ, L. (1993.); ČORALIĆ, L. (1994.).

mogućnosti iseljenika, mjesta njihova obitavanja u mletačkim gradskim predjelima, kao i na njihov vjerski život i odnos s tamošnjim crkvenim ustanovama. Posebna pažnja pridaje se i oblicima povezanosti Istrana sa useljenicima iz drugih dijelova istočnojadranske obale. Razmatranjem rečenih sastavnica nastoji se usporedno pratiti identitet i posebnosti istarske skupine u cjelini, kao i njezin suodnos i uključenost u tada brojčano snažnu, prepoznatljivu i društveno cijenjenu zajednicu useljenika podrijetlom sa onovremenog hrvatskog etničkog područja.

Na osnovi statističke raščlambe najučestalije uporabljene građe – oporuka Istrana u Mlecima od XV. do konca XVIII. stoljeća – razvidno je kako su iseljavanja sa ovoga područja u metropolu Prevedre Republike najučestalija sredinom i tijekom sedamdesetih godina XVI. stoljeća. Izmakom XVI. stoljeća, te tijekom XVII. i XVIII. stoljeća, istarska iseljavanja znatno opadaju, svodeći se na mnogo manji broj primjera (ČORALIĆ, L. 1998., 16.). Takav trend karakterističan je za hrvatska iseljavanja u Mletke u cjelini te prema toj sastavnici Istrani u potpunosti čine neodvojiv dio brojne useljeničke zajednice s prostora od Istre do Boke. Promatrajući postotni udio Istrana u sveukupnom broju useljenika podrijetlom s područja istočnoga Jadrana, primjećujemo da su – u odnosu na Dalmatince (46 posto) i Bokelje (31 posto), Istrani zastupljeni znatno manje (2 posto), što je s obzirom na veličinu prostora koji zaprema istarsko područje shvatljiva činjenica (ČORALIĆ, L. 2001., 442.).

Kada je riječ o uzrocima pojačanog iseljavanja sa istočnoga Jadrana u Mletke u razdoblju od druge polovice XV. do konca XVI. stoljeća, za velik dio onodobnog hrvatskog etničkog prostora glavni se razlozi mogu tražiti u složenim političko-vojnim prilikama, u osmanlijskim prodorima u dubinu hrvatskog teritorija, čime su i dalmatinski gradovi postali najneposrednije ugroženi. Kada je riječ o Istri, koja, iako nije bila pošteđena povremenih zalijetanja osmanlijskih jurišnih prethodnica, ratne nedaće nije osjetila u toliko dramatičnoj mjeri, uzroke porasta iseljavanja tijekom XVI. stoljeća možemo tražiti u konkretnim političkim, vojnim i gospodarskim prilikama. Nedaće istarskim žiteljima tada su nanosili nesmiljeni ratovi između Mletačke Republike i Austrije (rat Cambrayske lige od 1508. do 1523. godine). Ratne sukobe su pratila razaranja, pustošenja i paljenja, uništavanja ljetine, zatiranja stoke i odvođenja ljudi u zarobljeništvo. Najčešće su potom slijedile godine nerodice, gladi, oskudice i bolesti (kuga, malarija), koje su odnosile brojne žrtve i doprinosile negativnom demografskom kretanju stanovništva. Iako su sve

te nedaće trajale relativno kratko, njihove su se posljedice još dugo odražavale na opće demografsko i gospodarsko stanje Istre.³ U tom je vremenu, kada je egzistencija na istarskom tlu bivala sve pogubnijom i neizvjesnijom, dio žiteljstva, jednako kao i u Mletačkoj Dalmaciji i Boki, spas tražio u privremenom ili trajnom iseljavanju na područje zapadne jadranske obale. Mleci su kao glavni i Istranima zemljopisno blizak grad jedinstvenog državnog područja, koji je razvijenošću svojih gospodarskih potencijala nudio velike mogućnosti sigurnog zaposlenja i trajnog ostanka, zasigurno predstavljali često odredište iseljenih Istrana.

Istrani su u mletačkim vrelima poglavito zabilježeni vlastitim i očevim imenom te - u malom broju primjera (od XVII. st.) - prezimenom. Matični grad ili područje označeni su pridjevkom *Istrian* ili *de Istria* (uz koji se katkada piše oznaka *Schiavon*) ili spomenom gradova iz kojih potječu. Kada je riječ o podrijetlu prema gradovima, prednjače Pula i Poreč; nešto su rjeđi doseljenici iz Buzeta, Rovinja i Umaga, dočim je spomen useljenika iz Labina, Oprtlja i Vižinade rjeđi. Od prezimena se u oporučnim izvorima susreću buzetski doseljenik Josip Valentić, Fuma Bugvić iz Rovinja te Paskva Zanki iz Umaga (ASV, NT, b. 23., br. 434., 17. V. 1703.; ASV, NT, b. 253., br. 38., 5. VI. 1697.; ASV, NT, b. 536., br. 19., 6. XII.1504.).

Profesionalne djelatnosti Istrana u novoj sredini velikim su dijelom podudarajuće s zanimanjima drugih useljenika sa istočnoga Jadrana. Istrani se ponajprije bilježe kao obrtnici i djelatnici u uslužnim poslovima (primjerice kao krojači, svjećari, kuhari, brijači i dr.) te – vrlo često – kao uposlenici u mletačkom arsenalu, tada vodećem vojno-pomorskom kompleksu na Sredozemlju. Riječ je o majstorima drvodjeljskog i graditeljskog umijeća, uposlenim na gradnji i popravku mletačkih vojnih i trgovačkih brodova. U fondu mletačkoga Državnog arhiva *Patroni e proveditori all'arsenal* zabilježeno je u popisu djelatnika arsenala krajem XVIII. stoljeća nekoliko Istrana (bez oznake grada iz kojeg dolaze). Kao graditelji brodova spominju se, primjerice Aleksandar Josip sin Marka (rođen 1781.); Ivan Krstitelj Marko (spomenut 1759.) i Juraj Ivan Krstitelj (rođen 1753.). Šegrti u radionicama pojedinih majstora u

3 Osnovne podatke o istarskoj povijesti u vrijeme kasnog srednjeg i ranog novog vijaka vidi u: BENUSSI, B. (1924.); BERTOŠA, M. (1978.); BERTOŠA, M. (1995.); CAPRIN, G. (1968.); DE FRANCESCHI, C. (1879.); IVETICH, E. (1997.); IVETICH, E. (1999.); IVETICH, E. (2000.). U spomenutim djelima, posebno u suvremenim monografijama Miroslava Bertoše i Egidija Ivetica, vidi i podroban pregled literature o onovremenoj povijesti Istre.

arsenalu su: Andrija sin Vicka, upisan 1788. kod majstora Andela Dominika Lazarinija za plaću od 4 solida; Krstitelj, sin Vicka (upisan kao učenik 1775.; majstor postao 1779.), Ivan Krstitelj (upisan 1766., majstor postao oko 1774.) te Vicko Antun sin Ivana Krstitelja (rođen 1787.), koji u službu stupa 1798. godine s plaćom od četiri solida (ASV, Provveditori – Arsenal, b. 577., str. 9., 72., 182.-182.; b. 596., str. 20. i 289.; b. 600., str. 174.; b. 601., str. 213., 266., 385., 398.; ČORALIĆ, L., 1998., 17.). U nekoliko primjera Istrane bilježimo i kao mornare odnosno uposlenike u pomorskim strukama (ponajprije rovinjske iseljenike), zatim kao duhovne osobe (kojima su Mleci često samo privremeno boravište) te kao kućnu posluhu u domovima mletačkih plemića i građana (ČORALIĆ, L. 1998., 18.).

Raščlamba dokumenata vezanih za zanimanja, gospodarske mogućnosti i standard iseljenih Istrana otkriva nam njihovu pretežitu pripadnost srednjem i nižem društvenom sloju (pučanima), koje obilježavaju skromne imovne mogućnosti i slabo razgranati oblici poslovanja. Njihov je novčani kapital skroman i nedovoljan za ulaganja u složenije trgovačke operacije i poduzetništvo. Ukoliko i posjeduju vlastite nekretnine (kuće, zemljišni posjedi), najčešće se radi o obiteljskom nasljedstvu, a tek u pokojem primjeru o imovini stečenoj zahvaljujući samostalnom poslovanju i posjedovanju znatnijeg kapitala (ČORALIĆ, L. 1998., 17.). Stoga, ukoliko zbirno raščlanimo temeljne odrednice glede profesionalnog djelovanja i gospodarskih mogućnosti Istrana u Mlecima, možemo zapaziti kako su oni svojim najvećim dijelom sukladni profesionalnim opredjeljenjima i imovnom statusu većina drugih iseljenika podrijetlom sa šireg područja istočnojadranske obale te i prema ovoj sastavnici, prevažnoj za utvrđivanje životnoga svakodnevlja, čine sastavni dio hrvatske useljeničke skupine u gradu na lagunama.

Mjesta obitavanja iseljenih Istrana unutar mletačkih predjela (*sestiere*) i župa (*contrada*, *confinio*) još su jedan od važnih konkretnih pokazatelja njihove uključenosti u zajednicu prekojadranskih iseljenika. Kao i pretežit dio njihovih sunarodnjaka, Istrani ponajprije obitavaju u istočnom gradskom predjelu Castello. U Castellu je smješten mletački arsenal, stoljećima vodeći vojno-pomorski kompleks na Sredozemlju, ishodište mletačke moći i prevlasti, ali i najučestalije mjesto zapošljavanja tisuća useljenika podrijetlom sa istočnojadranske obale. U sru predjela smještena je i hrvatska bratovština Sv. Jurja i Tripuna, višestoljetno mjesto objedinjavanja iseljenika s hrvatske obale, udruga očuvanja njihove domovinske i nacionalne

svijesti te pružanja međusobne potpore u novoj sredini. Naposljetku, o vjekovnoj upečatljivoj hrvatskoj nazočnosti u Castellu i danas nam – uz arhivske spise – zorno svjedoče i brojni kameni natpisi i toponomastički tragovi (nazivlja ulica, obale, prolaza, mostova i dr.), trajna potkrjepa o brojnosti, cijenjenosti i ugledu odavno iščezle zajednice skjavunskih iseljenika. Unutar predjela Castello spominju se kao mjesto obitavanja Istrana brojne tamošnje župe, među kojima se nešto više izdvajaju župe S. Pietro di Castello (mletačka katedrala do 1807. godine), S. Giovanni Nuovo i S. Giovanni in Bragora⁴. U odnosu na Castello, središnji se gradski predjel S. Marco navodi kao mjesto stanovanja Istrana upola manje, pri čemu se učestalošću ubilježbe posebno ne izdvaja nijedna od tamošnjih župa⁵. Ostali mletački gradski predjeli (Cannaregio, Dorsoduro, S. Polo, S. Croce) spominju se kao mjesta stanovanja Istrana u samo nekoliko pojedinačnih primjera⁶, dočim se izvan užeg gradskog prostora Istrani katkada (ali vrlo rijetko) bilježe na susjednom otoku Giudecca (ASV, NT, b. 37., br. 63., 14. V. 1599.).

Svakodnevni život i temeljni krugovi komunikacije istarskih iseljenika u Mlecima činile su, kao i u primjeru bilo kojeg drugog žitelja, njihove obitelji i rodbina, prijatelji, poznanici, susjedi, poslovni partneri te sunarodnjaci istoga domovinskog i zavičajnog podrijetla. Raščlamba istarskih oporuka kazuje nam da su se ovi useljenici lako i brzo prilagođavali i uklapali u novu sredinu koja se po svojim jezičnim i kulturnim obilježjima, navikama i men-

4 Primjerice: Jacoma d'Albona habitante in confin de S. Pietro di Castello (ASV, NT, b. 725., br. 37., 14. VII. 1560.); Chusmicha moier de Zuane de Sen fio de mistro Zuane barbier de Parenzo (ASV, NT, b. 126., br. 629., 22. IX. 1523.); Pasqua olim filia condam Martini cerdonis de Umago habitante in contrada S. Iohannis Bragora (ASV, NT, b. 536., br. de Parenzo della contrada de S. Pietro di Castello (ASV, NT, b. 337., br. 104., 17. VI. 1449.); Giacomo barbier a S. Zuane Bragora 19., 6. XII. 1504.). Usporedi: Čoralić, L. (1998.), 18.

5 Primjerice: Iacomo de Pinguente de contrada de S. Julian (ASV, NT, b. 156., br. 251., 6. III. 1581.); Margareta relictia Iohannis de Umago de confinio S. Felice (ASV, NT, b. 66., br. 304., 23. IX. 1495.); Euphemia relictia condam Andrea de Istria de confinio S. Luce (ASV, NT, b. 253., br. 92., 27. IV. 1508.).

6 *Cannaregio*: Marieta de Parenzo de contra S. Geremia (ASV, NT, b. 191., br. 512., oko 1530.); Marieta condam Anzolo Furlan ditto Istriana della contrada de S. Marcuola (ASV, NT, b. 388., br. 831., 16. X. 1568.); *Dorsoduro*: Clara relictia Bernardi Istriani de confinio S. Nicolai (ASV, NT, b. 585., br. 38., 6. V. 1479.); *S. Polo*: Ana relictia Tomaso de Rovigno de contrada del S. Apolinare (ASV, NT, b. 402., br. 52., 11. XII. 1604.); Eufemia Bugvichia de Rovigno de contrada S. Polo (ASV, NT, b. 253., br. 38., 5. VI. 1697.); *S. Croce*: Hierolimus condam Bernardini de Pola de contrada S. Eustachii (ASV, NT, b. 253., br. 125., 21. XI. 1563.).

talitetu, nije bitnije razlikovala od njihova zavičaja. Istrani su u Mlecima stupali u veze sa svim žiteljima grada na lagunama, bez obzira na njihovu etničku ili vjersku pripadnosti, podrijetlo i zavičaj, pridonoseći time prepoznatljivom multikulturalnom image-u grada na lagunama, ne bez razloga tada nazivanim "Babilonija u malom".

Posebnu važnost u ovom istraživanju imaju arhivski tragovi i posvjedočenja o povezanosti Istrana sa njihovim sunarodnjacima, useljenima u Mletke kako sa istarskog područja, tako i iz udaljenih krajeva i gradova istočnoga Jadrana. Saznajemo, primjerice, kako su brojne Istranke i Istrani u Mlecima sklapali brakove sa žiteljima podrijetlom iz same Istre, ali i iz udaljenijih dijelova hrvatske obale. Navedimo neke konkretne primjere: godine 1604. bilježi se Ana pokojnog Rade s bokeljskog poluotoka Luštica, udovica Tome iz Rovinja, koji se u Mlecima bavio kamenoklesarskom vještinom (*tagliapietra*), dočim je Cecilija, kći pokojnoga Nikole iz Rovinja u Mlecima sklopila brak sa šibenskim iseljenikom Lukom (ASV, NT, b. 402., br. 52., 11. XII. 1604.; ASV, NT, b. 734., br. 96., 15. II. 1493.). Iz Poreča je iseljenica Helena, supruga Dubrovčanina Janina (ASV, NT, b. 408., br. 113., 13. V. 1521.), a iz Umaga potječe iseljenik Ivan – pokojan u trenutku pisanja oporuke svoje supruge Margarete iz Šibenika (ASV, NT, b. 66., br. 304., 23. IX. 1495.). Vrela bilježe i jedan umaški brak – Paskva zvana Antonija, kćer pokojnog umaškog svjećara Martina, u oporuci iz 1504. godine navodi se kao udovica Petra Zankija, također nekoć žitelja toga istarskoga gradića (ASV, NT, b. 536., br. 19., 6. XII. 1504.).

Članovi obitelji i rodbine koji, zajedno sa iseljenicima obitavaju u Mlecima, najčešće su spomenuti kao nasljednici većega dijela njihove, uglavnom skromne imovine (pokretnih dobara). Dio iseljenika nije, međutim, niti u novoj sredini prekidao sa starim krajem te su članovi obitelji i rodbine koji nisu napuštali domovinu nerijetko jedina spona iseljenika sa starim krajem (ČORALIĆ, L. 1998., 20.-21.). U primjeru oporučnih legata nekolicine istarskih iseljenika takav je odnos sa zavičajem izrazit i zaslužuje posebnu pozornost. Tako Cecilija, kći pokojnoga Andrije iz Rovinja, izvršiteljima svoje posljednje volje imenuje supruga svoje imenjakinje i rođake - splitskog zlatara Antuna Cizularija. Raspodjeljujući svoja dobra, ostavlja rođakinji Mariji jedan vinograd i maslinjak s 13 stabala, smješten u Rovinju u predjelu Manova, dočim Agnezi, nećakinji koja obitava u Rovinju, dariva nešto od svoje odjeće (ASV, NT, b. 734., br. 96., 15. II. 1493.). Iako udana za Dubrovčanina i nastanjena u Mlecima, Helena Ivanova iz Poreča ne zaboravlja prilikom izricanja svoje posljednje volje najbliže

članove obitelji nastanjene u Poreču te im daruje kuće u gradu, ali i dio posjeda i stoku koji se vjerojatno nalaze u najbližoj gradskoj okolici⁷. Brojne podatke o posjedima u rodnom kraju bilježi i oporuka buzetskoga svećenika Josipa Valentića. Sestrama Fumi i Paskvali ostavlja pravo na korištenje stoke (vjerojatno izdane u najam) i vina, dočim nećakinjama Antoniji zvanoj Zampica i Laurenciji namjenjuje, osim dijela pokretne imovine, vinograde kraj Buzeta u predjelu "Doblaviza" (ASV, NT, b. 23., br. 434., 17. V. 1703.).

Prijatelji i znanci stečeni na osnovu istovjetnog domovinskog podrijetla, zajedničkog mjesta obitavanja ili podudarajućega obavljanja osnovnog zanimanja za svakog su doseljenika važan dio svakodnevne komunikacije i druženja. Poput većine doseljenika iz drugih dijelova istočnog Jadrana, i Istrani u gradu na lagunama sklapaju poznanstva i prijateljstva sa svojim bivšim sugrađanima, ali i useljenicima iz drugih dijelova mletačke stečevine. U analiziranim oporukama istarskih iseljenika zabilježen je spomen njihovih prijatelja iz različitih dijelova istočnojadranske obale - kako iz same Istre, tako i iz Dalmacije i iz Mletačke Albanije. Smatrajući svoje prijatelje osobama velikog povjerenja i odanosti, oporučitelji nerijetko njima povjeravaju izvršavanje posljednje volje. Primjerice, služavka Vicka Furlana izvršiteljica je oporuke Jakome Mihovilove iz Labina (ASV, NT, b. 725., br. 37., 14. VII. 1560.), a Petar "Cerbovich" i Klara "Sottolichia" iz Buzeta osobe su najvećega povjerenja svoga sugrađanina svećenika Josipa Valentića (ASV, NT, b. 23., br. 434., 17. V. 1703.). Nadalje, Adrijana i Nikola iz Pule izvršitelji su oporuke sugrađanke Matije (ASV, NT, b. 133., br. 411., 29. VIII. 1504.), a Antun Vitale iz Umaga je jedan od povjerenika Paskve Martinove, također iz Umaga (ASV, NT, b. 536., br. 19., 6. XII. 1504.). Imena istarskih prijatelja i sunarodnjaka bilježe se i prilikom imenovanja svjedoka koji su nazočni sastavljanju oporuke, ali i pri podjeli imovine, gdje im se u znak sjećanja ostavlja manji dio oporučiteljeve pokretne imovine⁸. Izrazitu povezanost istarskih iseljenika

7 Sinu Ivanu ostavlja nedavno kupljenu kuću u predjelu Porta Nuova u Poreču, kao i štalu s konjima. Kćerima Franjici i Marini ostavlja po tri krave, dok pravo na korištenje stare i nove kuće u Poreču namjenjuje sinovima Bartolu i Martinu (ASV, NT, b. 408., br. 113., 13. V. 1521.).

8 Primjerice, Kuzmica, supruga Ivana "de Sen" iz Poreča, ostavlja prijateljicama Franjici i Perici iz Poreča neke dijelove svoje odjeće, a Benedikti - sestri tamošnjeg svećenika Danijela - namjenjuje nakon svoje i smrti svoga supruga, sve svoje posjede u Poreču i okolici (ASV, NT, b. 337., br. 104., 17. VI. 1449.). Matija iz Pule, udovica Lovre iz Padove, namjenjuje obučaru Aleksandru, stanovniku Pule, zemljišnu česticu sa 30 stabala

sa drugim useljenicima podrijetlom s mletačkih stečevina na suprotnoj obali Jadrana vidljiv je i ukoliko se promatra spominjanost Istrana u njihovim oporukama. Tako je Buzećanin Šimun pokojnoga Borsale svjedok prilikom sastavljanja oporuke Šibenčanke Uršule; Porečanin Jakov Ivanov svjedoči Margareti Kraljić, također Šibenčanki; Anđelo Danijelov iz Oprtlja nazočan je pisanju oporuke Anđele Nikoline iz Paštovića, dočim je svjedok oporuke slikara Dominika Baranina Istranin Franjo *de Petrissne*. Kao izvršitelj oporuke Ivana Zadranina spominje se, među ostalima, i Stjepan iz Pule, dočim je Istranka Margareta obdarena odjećom krčke iseljenice Elizabete⁹.

Svi nam ovi, prethodno navedeni pokazatelji, posvjedočeni brojnim konkretnim arhivskim primjerima, ukazuju kako su Istrani u mletačkoj sredini činili zapaženu useljeničku skupinu, prepoznatljivu i društveno cijenjenu. Istodobno su, o tome vrela nedvojbeno kazuju, bili i sastavni dio tada brojčano snažne i djelatne useljeničke zajednice podrijetlom sa onovremenog hrvatskog etničkog područja.

Vjerski život i duhovnost, odnos Istrana prema mletačkim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama, jedna je od značajki po kojima se ova skupina, kao uostalom i pretežit dio useljenika zavičajem sa istočnoga Jadrana, ne razlikuje od drugih onodobnih mletačkih žitelja katoličke vjeroispovijesti. Istrani u Mlecima, razvidno je prema njihovim oporukama, kao mjesto svojega posljednjeg počivališta (pokopa) odabiru groblja u crkvama i samostanima predjela Castello (prednjači samostanska crkva S. Francesco della Vigna) i S. Marco – područja koja su najčešće mjesta njihova stanovanja (ČORALIĆ, L. 1998., 22.). Poneki od njih, iako životom vezani uz novu sredinu, upravo se u ovim dijelovima oporuke prisjećaju zavičaja te – poput brojnih drugih svojih sunarodnjaka – iskazuju želju za sahranom u rodnim gradovima. Tako, navedimo samo neke konkretne primjere, Porečanka Helena Ivanova određuje kao mjesto svojega posljednjega počivališta porečku franjevačku crkvu (ASV, NT, b. 408., br. 113., 13.

---

maslina u okolici Pule, kao i jedan vrt u četvrti Sv. Križa. Sva svoja dobra ostavlja Katarini, udovici Antuna iz Senja (ASV, NT, b. 133., br. 411., 29. VIII. 1504.). Jakov Slaven obdaren je dijelom imovine Andrije Jakovljeva iz Vižinade (ASV, NT, b. 1183., br. 70., 4. III. 1442.), a Laura, kći Katarine iz Šibenika stječe jednu košulju oporučnom željom Istranina Jerolima Grgurova (ASV, NT, b. 440., br. 413., 18. IV. 1554.).

9 ASV, NT, b. 842., br. 714., 21. III. 1598.; ASV, NT, b. 126., br. 629., 22. IX. 1523.; ASV, NT, b. 1020., br. 48., 14. I. 1592.; ASV, NT, b. 1084., br. 216., 18. VIII. 1515.; ASV, NT, b. 911., br. 341., 12. XII. 1460.; ASV, NT, b. 911., br. 232., 30. X. 1464. Usporedi i: ČORALIĆ, L. (1998.), 21.

V. 1521.), dočim Paskva Martinova iz Umaga oporučno određuje da se njezino tijelo pokopa u crkvi sv. Antuna u Umagu (ASV, NT, b. 536., br. 19., 6. XII. 1504.).

U oporučnim spisima iseljenih Istrana sadržani su, nadalje, svim onovremenim vjernicima uobičajeni navodi o slavljenju misa zadušnica u spomen na pokojnika i njegove pretke, kao i o slanju jedne ili više osoba bliskih oporučitelju na hodočašća (ponajprije u mletačka hodočasnička mjesta S. Croce, S. Lorenzo. S. Pietro di Castello i S. Trinità, a rjeđe u glasovita talijanska svetišta u Asizu, Loretu i Rimu). Kada je riječ o darivanju vjerskih ustanova, Istrani ponajprije obdaruju crkve, samostane, hospitale i bratovštine smještene u župama njihova obitavanja. Crkvenim ustanovama ponajprije se dariva manja novčana svota određena (ukoliko je pokop oporučitelja u grobnici iste crkve) za troškove pokopa ili za izradbu umjetničkih predmeta koji će se koristiti u bogoslužju (kaleži, križevi, misna ruha i sl.). Osim crkava u Mlecima, legatima se obdaruju i druge vjerske ustanove na području lagune (npr. samostan S. Maria delle Grazie na istoimenom otočiću) ili crkve koje su ujedno i odredišta hodočasničkih putovanja (S. Maria de Loreto). Brojni podaci o tome sadržani su, primjerice, u oporuci Labinjanina Andrije, koji ostavlja samostanima S. Maria de Nazareth i S. Maria delle Grazie po jedan dukat; crkvi S. Maria u Loretu jednu srebrenu krunu u vrijednosti četiri ili pet dukata; pola dukata za gradnju oltarne pale u crkvi S. Maria Formosa, čiji je kapitol ujedno i glavni nasljednik svih njegovih dobara (ASV, NT, b. 377., br. 8., 25. XI. 1475.). Spomena vrijedan je i primjer Rovinjanke Fume Bugvić koja jedan par zlatnih naušnica i srebrenu viljušku ostavlja oltaru Blažene Djevice Marije u glasovitoj mletačkoj bazilici S. Maria Gloriosa dei Frari (ASV, NT, b. 253., br. 38., 5. VI. 1697.). Zanimljivo je spomenuti da se u oporukama hrvatskih iseljenika bilježi i obdarivanje istarskih vjerskih ustanova, ali darovatelj nije Istranin, već Bračanin Jakov Bertičević, vjerojatno kolonizirani žitelj Istre, koji u svojoj oporuci iz 1612. godine spominje crkvu sv. Marije u Pomeru i daruje joj deset dukata za nabavku crkvenog ruha i druge opreme za služenje misa, dočim upola manju svotu namjenjuje crkvi sv. Nikole u Premanturi - također za različite troškove crkve (ASV, NT, b. 755., br. 102., 14. VI. 1612.).

Najveći dio legata upućen u nabožne svrhe odnosi se na nabrojene vjerske ustanove. Pored toga, u oporukama istarskih iseljenika zabilježeni su i legati namijenjeni konkretnim duhovnim osobama koje obnašaju neka od crkvenih zvanja. Najčešće je riječ o svećenicima i redovnicima

župnih crkava i samostana predjela u kojima doseljenik obitava i koje je tijekom svog života dobro poznao (često je riječ o ispovjednicima) i održavao intenzivne veze. Crkvene osobe stoga se u njihovim oporukama spominju kao izvršitelji oporuka i svjedoci, pri čemu među njima također zapažamo osobe podrijetlom sa istočnojadranske obale. Tako je, primjerice, izvršitelj oporuke Jakome Mihovilove iz Labina njezin ispovjednik Juraj Slaven, svećenik crkve S. Biagio (ASV, NT, b. 725., br. 37., 14. VII. 1560.); svećenik Viktor Markov iz Zadra, sakristan crkve S. Giovanni Nuovo, svjedok prigodom sastavljanja oporuke Istranke Jeronime pokojnoga Grgura (ASV, NT, b. 440., br. 413., 18. IV. 1554.), a Franjo "de Mutina" iz mletačke katedrale S. Pietro di Castello svjedoči oporuci Kuzmice, supruge Porečanina Ivana "de Sen" (ASV, NT, b. 337., br. 104., 17. VI. 1449.). Svećenicima i redovnicima podjeljuje se manja novčana svota ili poneki predmet iz oporučiteljevih pokretnih dobara, najčešće uz uvjet da održe mise u spomen na darovatelja (ČORALIĆ, L. 1998., 24.).

Najizravnije posvjedočenje pripadnosti istarskih iseljenika hrvatskoj iseljeničkoj zajednici jest njihova, vreli-ma dobro potvrđena, uključenost u hrvatsku bratovštinu Sv. Jurja i Tripuna (*Scuola dei SS. Giorgio e Trifone, Scuola degli Schiavoni, Scuola Dalmata*)¹⁰. Osnovana 1451. godine kao mjesto okupljanja doseljenika s mletačkih posjeda na istočnojadranskoj obali, bratovština je u prošlosti objedinjavala poglavito doseljenike iz dalmatinskih i bokeljskih gradova, ali je bila otvorena i za doseljenike iz drugih dijelova istočnojadranske obale. Smještena je u srcu predjela Castello - stoljećima središnje zone okupljanja i pribivanja pretežitog dijela naših iseljenika. Glavninu članstva bratovštine činili su pripadnici srednjeg i nižeg sloja gradskih pučana, kao i - posebice od XVIII. stoljeća - odvjetci imućnijih kapetanskih obitelji iz bokeljskih gradova. Oblici uključenosti istarskih doseljenika u bratovštinu bili su različiti, o čemu svjedoče izvori koji se i danas čuvaju u arhivu sjedišta bratovštine. Istrani se pretežito spominju kao obični članovi bratovštine, najčešće ne obnašajući neku od vodećih službi u upravi. Tako se 1657. godine spominje kao član bratovštine Antun iz Rovinja; god. 1675. Istranin Marko Antunov, dočim se od 1677. do 1690. godine kao članica (*consorella*) navodi Uršula "de Seviano" (Semiano) iz Pule (ASD, LCS, podaci uz navedene godine).

¹⁰ Podrobnije o povijesti bratovštine vidi: LUKOVIĆ, N. (1957.); PEROCCO, G. (1984.); ČORALIĆ, L. (1994A); ČORALIĆ, L. (1998.); ČORALIĆ, L. (2001.), 215.-262.

Jedna od osnovnih zadaća bratovštine bilo je zbrinjavanje i pomoć siromašnim i bolesnim članovima, novčano pomaganje djevojkama iz neimućnih obitelji prilikom njihove udaje ili pristupanja u samostan, kao i podmirivanje troškova pogreba najsiromašnijih bratima. U troškovniku bratovštine (ASD, LCS, podaci uz navedena godišta) susreće se ime istarske doseljenice Pavlice, sahranjene 8. VI. 1648. na trošak bratimske blagajne od devet lira. Kada je riječ o dodjeli miraza siromašnijim djevojkama, izrijeckom se spominje samo jedna Istranka: 24. X. 1774. Magdalena pokojnoga Ivana prima od predstojnika bratovštine deset dukata miraza za brak s Bartolom Bettonijem. U nekoliko primjera Istrani su zabilježeni kao budući supruzi manje imućnih djevojaka koje primaju sredstva za miraz iz bratimske blagajne: 19. XI. 1673. Porečanin Ivan Petrov ženi Luciju Grego (miraz iznosi deset dukata); 13. V. 1698. Anđela, kći pokojnog vrtlara Olive, dobiva deset dukata kao miraz za brak s rovinjskim mornarom Ferrarom Ivanovom, dočim 1750. istu svotu prima Helena, kći Ivana Krstitelja Posella, buduća supruga Istranina Vicka Markovog (ASD, LCS, podaci uz navedene godine; ČORALIĆ, L.,1998., 24.-25.).

Prisutnost i djelovanje Istrana u Mlecima sastavni je dio povjesnice ovoga kraja. U vrijeme kada se zapadni dio istarskoga poluotoka nalazio u sastavu Serenissime, odlazak u nedaleku prijestolnicu, u grad koji je po svojim društvenim i uljudbenim značajkama bio blizak mentalitetu istarskog (jednako kao i dalmatinskog i bokeljskog) čovjeka, bila je razumljiva i logična činjenica koju nam izravno potkrjepljuje brojna arhivska građa.

Istrani su u Mlecima činili brojčano neveliku, ali djelatnu i prepoznatljivu skupinu. Radišni, snalažljivi u novim životnim okolnostima te prije svega tolerantni prema drugima i drugačijima, istarski su iseljenici u svojoj drugoj domovini bili dobro prihvaćeni, cijenjeni i traženi u svim oblicima djelovanja i životnoga svakodnevlja.

U Mlecima, gradu u kojem su obitavale brojne netalijanske i nemletačke useljeničke skupine, Istrani su, zadržavši svoj identitet i zavičajnu pripadnost, činili i sastavni dio nekoć brojčano snažne useljeničke zajednice s onodobnog hrvatskog etničkog prostora. U prilog tome svjedoči nam niz činjenica nastalih raščlambom konkretnih arhivskih podataka: vremenski okvir iseljavanja koji razdoblja svojega najvećega intenziteta dostiže približno u istom razdoblju kada se odvija glavna migracija sa istočne jadranske obale. Nadalje, Istrani se u Mlecima ponajprije bave obrtničkim djelatnostima, često su zaposleni u

Lovorka Čoralić
**Istrani u Mlecima
(XV. -XVIII. st.): obilježja
prepoznatljivosti i
identiteti**

arsenalu, društvenim statusom pripadaju pučanima te se po ovim značajkama nimalo ne razlikuju od većine svojih sunarodnjaka. Kao i najveći dio useljenika s mletačkih stečevina od Pirana do Ulcinja, i Istrani ponajprije obitavaju u župama istočnog gradskog predjela Castello. I naposljetku – konkretne ljudske veze, brakovi, prijateljstva i poslovna partnerstva, kao i uključenost u hrvatsku bratovštinu Sv. Jurja i Tripuna – posvjedočenja su iz kojih postaje razvidno da je istarska iseljenička zajednica u Mlecima, uz vlastite posebnosti i identitet, činila neodvojiv i važan dio hrvatske useljeničke skupine. Arhivska vrela nam o tome rječito kazuju.

Izvori

ASD, Cattastico: Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Triffone, Cattastico della Scuola di SS. Giorgio e Triffone della Nation Dalmata

ASD, LCS: Archivio della Scuola Dalmata dei SS. Giorgio e Triffone, Libri conti e spese della Scuola di SS. Giorgio e Triffone della Nation Dalmata

ASV, NT: Archivio di Stato di Venezia, Notarile testamenti

ASV, Provveditori – Arsenal: Archivio di Stato di Venezia, Provveditori, Patroni, Inquisitori all'Arsenale. Visdomini alla Tana

Literatura

---

1. Benussi, B. (1924.), *L'Istria nei suoi due millenni di storia*, Trieste (tipografia di G. Caprin).
2. Bertoša, M. (1978.), *Istarsko vrijeme prošlo*, Pula (Glas Istre; Čakavski sabor).
3. Bertoša, M. (1995.), *Istra: Doba Venecije (XVI.-XVIII. stoljeće)*, Pula (Zavičajna naklada "Žakan Juri").
4. Caprin, G. (1968.), *L'Istria nobilissima*, 1.-2. Trieste (Libreria internazionale "Italo Svevo").
5. Čoralić, L. (1993.), Prisutnost doseljenika iz Pirana u Veneciji od XV. do XVII. stoljeća, *Annalles, Anali Koprškega primorja in bližnjih pokrajin*, (Koper), 3.: 101.-116.
6. Čoralić, L. (1994.), Nazočnost, život i djelovanje koperskih doseljenika u Veneciji od XV. do XVIII. stoljeća, *Annales, Anali Koperskega primorja in bližnjih pokrajin*, (Koper), , (1): 167.-178.
7. Čoralić, L. (1994.A), Bratovština slavenskih doseljenika sv. Jurja i Tripuna u Veneciji. Izvori, historiografija i mogućnosti istraživanja, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 27., 43.-57.
8. Čoralić, L. (1998.), Istrani u Mlecima (XV.-XVI-II. st.), *Vjesnik Istarskog arhiva* (Državni arhiv u Pazinu), 4.-5.(1994.-1995.), 15.-30.
9. Čoralić, L. (1999.), "Scuola della nation di Schiavoni" - hrvatska bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima, *Povijesni prilozi*, 18., 53.-88.
10. Čoralić, L. (2001.), *U gradu svetoga Marka: povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb, (Golden marketing).

11. De Franceschi, C. (1879.), *L'Istria*, Note storiche, Parenzo (tipografia di G. Coana).

12. Gestrin, F. (1998.), *Slovanske migracije v Italijo*, Ljubljana (Slovenska matica).

13. Ivetich, E. (1997.), *La popolazione dell'Istria nell'età moderna: lineamenti evolutivi*, Fiume-Trieste-Rovigno (Unione italiana, Università popolare di Trieste, Centro di ricerche storiche).

14. Ivetich, E. (1999.), *L'Istria moderna: un' introduzione ai secoli XVI.-XVII.*, Fiume-Trieste-Rovigno (Unione italiana, Università popolare di Trieste, Centro di ricerche storiche).

15. Ivetich, E. (2000.), *Oltremare: L'Istria nell'ultimo dominio veneto*, Venezia (Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti).

16. Luković, N. (1957.), Bratovština bokeljskih pomoraca Sv. Đorđa i Tripuna u Mlecima, *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru* (Kotor), 4., 33.-43.

17. Perocco, G. (1984.), *Guida alla Scuola Dalmata dei Santi Giorgio e Trifone* (detta San Giorgio degli Schiavoni), Venezia (Scuola Dalmata, Venezia).

ISTRANI U MLECIMA (XV.-XVIII. st.):
OBILJEŽJA, PREPOZNATLJIVOSTI I
IDENTITETI

Lovorka Čoralić
Istrani u Mlecima
(XV. -XVIII. st.): **obilježja**
prepoznatljivosti i
identiteti

Ključne riječi: Istra, Mletačka Republika, Mleci, migracije, rani novi vijek

U sklopu proučavanja višestoljetnih migracija sa istočne obale Jadrana u Mletke važnu su sastavnicu činili useljenici s zapadnoga dijela istarskoga poluotoka, tada u sastavu mletačkih prekojadranskih posjeda. Na osnovi izvorne građe iz mletačkih arhiva (bilježničke oporuke i spisi mletačkog arsenala pohranjeni u Državnom arhivu u Veneciji, kao i knjige bratovštine Sv. Jurja i Tripuna pohranjene u njezinu sjedištu) u radu se predstavljaju temeljna obilježja iz prošlosti istarske iseljeničke zajednice u Mlecima u razdoblju od XV. do konca XVIII. stoljeća. Ponajprije se ukazuje na vremenski okvir iseljavanja i period njihova najvećega intenziteta (XVI. stoljeće), na način bilježenja Istrana u mletačkim vrelima, na njihova zanimanja (ponajprije obrtnička), gospodarske mogućnosti i standard, na mjesta njihova obitavanja unutar mletačkih gradskih predjela i župa, kao i na njihov vjerski život i odnose s tamošnjih crkvenim ustanovama i duhovnim osobama. Posebna istraživačka pozornost usmjerena je na iščitavanje onih sastavnica koje – potkrjepom u arhivskim vrelima – nedvojbeno ukazuju na povezanost istarskih iseljenika sa useljeničkom skupinom s onodobnog hrvatskog etničkog prostora (brakovi, prijateljske veze, uključenost u hrvatsku bratovštinu Sv. Jurja i Tripuna). Na kraju se zaključuje kako su Istrani, iako u Mlecima nisu bili brojčano zastupljeni u onolikoj mjeri kao primjerice Dalmatinci ili Bokelji, u novoj sredini činili važnu skupinu prepoznatljiva identiteta i vlastitih obilježja, a koja je ujedno i bila dio nekoć brojčano snažne i djelatne hrvatske useljeničke zajednice.

ISTRIANI A VENEZIA (XV – XVII SECOLO): CONTRASSEGNI, SEGNI DISTINTIVI, IDENTITÀ

Parole chiave: Istria, Repubblica di Venezia, Venezia, migrazioni

Nell'ambito dello studio delle plurisecolari migrazioni dalla sponda adriatica orientale verso Venezia, un ruolo importante hanno avuto gli immigrati provenienti dalla parte occidentale dell'Istria, all'epoca parte dei possedimenti Veneziani. Il saggio riporta uno studio sui contrassegni fondamentali dalla storia della comunità istriana a Venezia tra il Seicento e la fine del Novecento, tratti da fondi d'archivio, conservati nell'Archivio di stato a Venezia e nell'archivio della Confraternita di San Giorgio e Trifone. Il saggio riporta in primo luogo la cornice temporale dell'emigrazione e il periodo della sua massima intensità (XVI secolo) notando la presenza di Istriani nelle fonti veneziane, notando i loro mestieri (in particolare quelli artigianali), le loro possibilità economiche, la loro presenza nella struttura urbana di Venezia e nelle Diocesi, come pure la loro vita religiosa e i rapporti con le istituzioni ecclesiastiche locali. La ricerca riflette, con particolare riguardo, sulla lettura di quelle componenti che in modo indubbio mostrano un collegamento degli immigrati Istriani con il gruppo di immigrati provenienti dal territorio etnico croato. Il saggio mostra come gli Istriani, sebbene non fossero numericamente presenti a Venezia, come i Dalmati o i Bocchesi, costituivano nella nuova patria un importante gruppo dall'identità contraddistinta, che faceva parte della numerosa comunità di immigrati Croati.